

УДК 159.922.5;159.923.2

МЕТОДИКА ПРОЕКТИВНОЇ ДІАГНОСТИКИ ТІЛЕСНОГО Я

Хомуленко Т.Б., д. психол. н., професор,
завідувач кафедри практичної психології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Крамченкова В.О., к. психол. н., доцент,
докторант кафедри практичної психології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті представлено методику незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я» як самостійний інструмент для вивчення ознак психосоматичної компетентності особистості, яка відповідає сучасним вимогам до психометричного обґрунтування особистісних методик. У структурі запропонованої методики визначено наступні ознаки психосоматичної компетентності: обізнаність, прийняття, інтрацептивність, метафоричність, каузальність, діалогічність, суб'єктність, інтегративність.

Ключові слова: *проективна методика, тілесне Я, психосоматичні феномени, психосоматична компетентність.*

В статье представлена методика незаконченных предложений «Вербализация телесного Я» как самостоятельный инструмент для изучения признаков психосоматической компетентности личности, которая отвечает современным требованиям к психометрическому обоснованию личностных методик. В структуре предложенной методики определены следующие признаки психосоматической компетентности: осведомленность, принятие, интрацептивность, метафоричность, каузальность, диалогичность, субъектность, интегративность.

Ключевые слова: *проективная методика, телесное Я, психосоматические феномены, психосоматическая компетентность.*

Khomulenko T.B., Kramchenkova V.O. METHODOLOGY OF BODILY SELF PROJECTIVE DIAGNOSTICS

The article presents the methodology of unfinished sentences “Bodily-self Verbalization” as an independent tool for studying the symptoms of an individual’s psychosomatic competency which meets the modern requirements for providing psychometric grounds of personality research methods. The following signs of psychosomatic competence are defined in the structure of the offered methods of unfinished sentences “Bodily-self Verbalization”. They are: awareness, bodily self-comprehension, intraception, metaphoricalness, causality, ability to conduct a dialogue, subjectivity, integrity.

Key words: *projective methodology, bodily-self, psychosomatic phenomena, psychosomatic competence.*

Постановка проблеми. Зростання інтересу до проблем тілесності не є випадковим, оскільки сучасний погляд на неї виходить за межі уявлень про здоров'я і хворобу та наближається до науки про становлення людини як психосоматичної цілості. Психосоматичний підхід як різновид органіцизму передбачає включення до предмету психології не тільки психіки, але й соматки. В сучасному науковому поясненні організм, в залежності від рівня проблем, визначається як живе ціле з системою узгоджено функціонуючих органів чи як сукупність фізичних і духовних якостей людини, що зумовлює включення проблем тілесності в розвивально-психологічний контекст [5; 10; 11]. Але теоретичному обґрунтуванню та емпіричному розробці проблематики тілесності, механізмів функціонування, особливостям становлення та формування та діагностики тілесного Я приділяється недостатньо уваги в дослідженнях з психології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні психосоматика розуміється як тілесне відображення внутрішніх конфліктів і вікових криз. Ідея зв'язку психічного розвитку з психосоматичними феноменами норми і патології активно обговорюється в роботах психологів, присвячених розвитку культурно-історичного підходу Л.С. Виготського, ім'я якого пов'язано із Харківською психологічною школою. І дійсно, одним із шляхів переносу психосоматичної проблематики із сфери медичної психології в сферу психології розвитку є пояснення психосоматичних феноменів у термінах культурно-історичної концепції, розгляд таких феноменів не тільки в поняттях патології, але й у поняттях норми, що можливо завдяки використанню ідеї регулятивної їх природи [1; 10; 11].

Психодіагностика феноменів тілесного Я є перспективним напрямом наукових розробок. Традиційно для дослідження

психосоматичних феноменів та тілесної ідентичності використовуються бесіда, інтерв'ю, діагностичні ігри, коректувальна тілесно-орієнтована техніка, що включає діагностичні прийоми, а також проєктивні методи, зокрема метод малювання людини та автопортрету, методика «Незадоволення власним тілом» В.Г. Сахарової для віддзеркалення певних аспектів почуттів, установок, уявлень і тест чорнильних плям Г. Роршаха [4; 5; 10].

Аналіз існуючих у сучасній психології психометричних методів та методик діагностики феноменів тілесності показує, що досліджуються окремі аспекти схеми тіла, образу фізичного Я та самосприйняття. Методи вивчення схеми тіла і методи дослідження точності самосприйняття здебільшого відносяться до об'єктивних тестів чи апаратурних методик. Особливість цих методів полягає в тому, що уявлення про схему і образ тіла випробовуваного створюються на підставі його дій, прямих оцінок і описів певних параметрів свого тіла, а також використання різних апаратурних методик – лінійок, вимірювальних стрічок, дзеркал з кривизною, що міняється, рухливих рамок, спотворень фотографії та ін. Прикладами таких методик є методика «Визначення тілесного образу Я» М. Фельденкрайза, «Точкова методика», розроблена Ф. Аскевольдом, «Спеціальна методика» розроблена А.Н. Дорожєвцом, «Функціональна оцінка» (спеціальна експериментальна процедура), розроблена М.О. Мдивані [9].

Дослідження образу Я-фізичного відбувається із використанням опитувальників, шкальних технік та вільних самоописів, що передбачає застосування вербальних здібностей випробовуваного. В якості прикладів таких методик можна назвати «Опитувальник тілесного фокусу» С. Фішера, методику діагностики ставлення до свого тіла О.Б. Станковської, опитувальник психосоматичних установок (F. Nehl, I. Wirsoning), шкалу суверенності фізичного тіла у методиці діагностики суверенності психологічного простору С.К. Нартової-Бочавер, шкалу «Фізичне Я» у методиці «Хто Я?» М. Куна та Т. Макпартленда (у модифікації Т.В. Румянцевої), «шкалу ставлення до тіла» С. Журарда і Р. Секорда, методику вільного самоопису власної зовнішності В.М. Куніциної «Словесний автопортрет» [4; 5; 6; 10].

Таким чином, сучасна психологія потребує розробки психодіагностичного інструментарію, спрямованого на дослідження тілесного Я та ознак психосоматичної компетентності особистості.

Постановка завдання. Завдання дослідження полягає у розробці та емпіричній апробації проєктивної методики психодіагностики ознак психосоматичної компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психосоматичні феномени нормального функціонування (ПСФНФ) включають різні психологічні здатності, процеси, якості, які мають відношення до тілесної інформації. На думку представників культурно-історичної психології [1; 10; 11], психосоматичні феномени норми можуть набувати ознак вищих психічних функцій. Проте вони швидше є продуктом вищих психічних функцій, тому коректніше говорити про систему ПСФНФ як про таку, яка може забезпечити перехід тілесного Я на рівень вищих форм функціонування, рівень рефлексивної регуляції. Тобто не психосоматичний феномен – це вища психічна функція, а система психосоматичних феноменів забезпечує виникнення вищих форм функціонування в області тілесного Я.

ПСФНФ можуть бути пов'язані з когнітивною та емоційно-ціннісною сферою. При цьому активність кожної з цих сфер має відношення до того, що діється в тілі людини. В даному випадку мовиться про так зване тілесне Я (bodilyself). Тілесне Я є компонентом Я-концепції (поряд із соціальним Я, духовним Я, культурним Я, фізичним Я тощо), який відповідає за когнітивний і емоційний супровід тілесного функціонування, забезпечує його регулятивний ефект, що реалізується в процесі внутрішнього діалогу з тілесним Я, з самим собою про тіло.

Когнітивний компонент тілесного Я включає групу ПСФНФ базового рівня, представлених такими здатностями і процесами: знання про своє тіло; здатність фіксувати увагу на внутрішніх відчуттях; міра розвитку інтрацептивної чутливості, здатність моніторити її якісні та кількісні зміни; здатність до вербалізації інтрацептивної чутливості; здатність закарбовувати, зберігати і відтворювати тілесну інформацію; здатність до образного уявлення про тіло, його диференційованість та інтегрованість; здатність маніпулювати образом тіла у власній уяві; активність асоціативного мислення по відношенню до тілесної інформації; здатність сприймати тілесну інформацію як знаково-символічну, що опосередковує розуміння послання несвідомого; здатність приймати раціональні рішення відносно проблемних ситуацій, пов'язаних з тілом.

Ціннісний компонент тілесного Я проявляється у ПСФНФ, представлених якостями

ми, пов'язаними з відношенням до свого тіла. Він відображається в таких психічних якостях, як почуття, які переживає людина по відношенню до свого тіла, в позитивності та адекватності переживання цих почуттів.

Регулятивний ефект тілесного Я забезпечується за рахунок системи ПСФНФ базового рівня, які відносяться до когнітивного та ціннісного компоненту тілесного Я; знань про механізми саморегуляції тілесного функціонування та умінь їх використовувати. Механізм, що забезпечує саморегуляцію тілесного, відображений в такій послідовності процесів: знання – відношення – увага – внутрішнє відчуття – внутрішній діалог.

Вищі форми функціонування тілесного Я відрізняються рефлексивною регуляцією тілесного функціонування, тобто такою регуляцією, яка заснована на зворотному зв'язку (внутрішньому діалозі). Внутрішній діалог з тілесним Я є психосоматичним феноменом метарівня завдяки об'єднанню в собі психосоматичних феноменів базового рівня, які складають когнітивний і ціннісний компоненти тілесного Я; завдяки виходу за межі тілесного Я, яке є одним із суб'єктів діалогу.

Інтеріоризація, яка відрізняє, за культурно-історичною теорією Л.С. Виготського [1], становлення вищих психічних функцій в онтогенезі, здійснюється по відношенню до тілесного Я як процес психологізації тіла. Саме психологізація тіла є істотною характеристикою процесу розвитку тілесного Я. Результатом психологізації тіла є повний арсенал ПСФНФ базового рівня, які складають когнітивний та емоційно-ціннісний компоненти тілесного Я. Єдність цих компонентів забезпечує можливість регулятивного ефекту, суб'єктивізації тіла і внутрішнього діалогу з тілесним Я. Внутрішній діалог з тілесним Я передбачає такі два суб'єкти, як «Я в тілі» і «Я тіло».

Психосоматичні феномени, які мають відношення до тілесної симптоматики чи нормального функціонування, можуть скласти конструктивний чи деструктивний варіант змісту тілесного Я, який проявляється в різній якості і результативності регулятивного ефекту. Конструктивний варіант змісту тілесного Я забезпечує нормальне функціонування організму за рахунок повноти змісту когнітивного компоненту, позитивності та адекватності змісту ціннісного компоненту і рефлексивної регуляції. Деструктивний варіант змісту тілесного Я призводить до психосоматичних симптомів за рахунок низького рівня розвитку здатностей, процесів, які складають психосоматичні феномени когнітивного компонента тілесного Я, і нерелексивного характеру регуляції чи її відсутності.

тичні феномени когнітивного компонента тілесного Я, і нерелексивного характеру регуляції чи її відсутності.

Запропонована методика незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я» спрямована на проєктивну діагностику ознак психосоматичної компетентності. Психосоматична компетентність розуміється як система здатностей когнітивного компоненту тілесного Я, що пов'язана із прийняттям свого тіла як складової цілісного організму та зумовлює саморегуляцію, засновану на досвіді застосування внутрішнього діалогу з тілесним Я. У якості ознак психосоматичної компетентності визначено:

1) обізнаність – знання про тіло взагалі та про власне тіло як продукт пізнання і аналізу власного тілесного досвіду;

2) прийняття – позитивне та адекватне ставлення до тіла, яке проявляється в почуттях зацікавленості, турботи, дружелюбності, впевненості, захищеності, спокою;

3) інтрацептивність – здатність фіксувати та концентрувати увагу на внутрішніх відчуттях, яка проявляється у їх диференційованій вербалізації;

4) метафоричність – здатність до застосування образних порівнянь та аналогій для характеристики власного тіла, заснована на асоціативності мислення;

5) каузальність – здатність вбачати у тілі причину і наслідок подій внутрішнього і зовнішнього простору людини;

6) діалогічність – здатність вести внутрішній діалог між «Я в тілі» і «Я тіло»;

7) суб'єктність – здатність до суб'єкт-суб'єктної внутрішньої комунікації та взаємодії з тілесним Я;

8) інтегративність – включеність психіки і тіла в процеси один одного і їх взаємовплив.

Досліджуваним пропонується бланк методики та наступна інструкція: «Перед Вами – ряд незакінчених речень, які стосуються Вашого тіла. Вам слід запропонувати до 5 варіантів закінчення речень, застосовуючи все, що приходить на думку». Тривалість дослідження обмежується 30 хвилинами.

Незакінчені речення.

1. Мені відомо про тіло...
2. Я знаю про своє тіло...
3. Я ставлюсь до свого тіла, як до...
4. Я переживаю по відношенню до свого тіла почуття...
5. Я відчуваю в тілі ...
6. Відчуття в тілі викликають у мене думки про...
7. Мое тіло як...
8. Мое тіло схоже на...
9. Стан мого тіла є наслідком того, що...

10. Стан мого тіла є причиною...
 11. Моє тіло повідомляє мені...
 12. Я кажу своєму тілу...
 13. Я для свого тіла роблю...
 14. Моє тіло дає мені...

15. Моє тіло підвладне мені, коли...
 16. Моя тілесність оволодіває мною, коли...

Запропонована методика психодіагностики психосоматичної компетентності від-

Таблиця 1

Обробка результатів тестування за методикою «Вербалізація тілесного Я»

№ речення	Ознаки психосоматичної компетентності (ПСК)	Бальна оцінка	
		Рівень вербалізації тілесного Я	Валентність ставлення
1–2	Обізнаність		
3–4	Прийняття		
5–6	Інтрацептивність		
7–8	Метафоричність		
9–10	Каузальність		
11–12	Діалогічність		
13–14	Суб'єктність		
15–16	Інтегративність		
1–16	Загальний показник вербалізації тілесного Я		

Таблиця 2

Описові статистики методики «Вербалізація тілесного Я»

Показники психосоматичної компетентності	Описові статистики			
	Mean	Min	Max	St. d.
Обізнаність	5,54	2,00	10,00	2,05
Прийняття	4,62	1,00	9,00	1,93
Інтрацептивність	5,27	2,00	10,00	2,19
Метафоричність	3,95	1,00	10,00	2,03
Каузальність	4,54	1,00	10,00	2,10
Діалогічність	4,19	2,00	10,00	2,27
Суб'єктність	4,16	1,00	10,00	1,98
Інтегративність	3,43	1,00	7,00	1,52
Загальний показник вербалізації тілесного Я	35,70	11,00	76,00	13,01

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки показників рівня вербалізації тілесного Я та психосоматичних установок

Показники рівня вербалізації тілесного Я за шкалами	Показники психосоматичних установок								
	Тілесна свідомість	Самосвідомість	Установки по відношенню до сім'ї	Установки по відношенню до сексу	Установки по відношенню до виховання	Установки по відношенню до роботи	Установки по відношенню до радості життя	Установки по відношенню до грошей і покупок	Установки по відношенню до гри і техніки
Обізнаність	0,088	0,032	-0,031	0,016	0,109	0,031	0,087	-0,031	0,016
Прийняття	0,034	-0,020	-0,063	0,018	0,016	-0,031	0,016	-0,063	0,018
Інтрацептивність	0,062	-0,034	-0,112	0,017	0,018	-0,063	0,018	-0,112	0,017
Метафоричність	0,109	0,016	-0,009	0,087	0,017	-0,112	0,017	-0,009	0,087
Каузальність	0,016	0,018	-0,063	0,018	0,016	-0,031	0,016	-0,031	0,016
Діалогічність	0,031	0,016	0,109	0,017	0,018	-0,031	0,016	0,109	0,036
Суб'єктність	0,063	0,018	0,016	0,087	0,017	-0,063	0,018	0,016	-0,031
Інтегративність	0,112	0,017	0,018	-0,008	0,087	-0,112	0,017	0,018	-0,063

носиться до адитивних методик, або методик доповнення, одного з видів проектних методик. В процесі обробки та інтерпретації результатів тестування оцінюється кількість варіантів завершення речень та їх емоційно-оцінний тон (табл. 1).

Рівень вербалізації тілесного Я визначається шляхом підрахування балів за кожен варіант незакінченого речення. Кожен варіант завершення речень оцінюється 1 балом. Для кожної групи речень додатково виводиться характеристика, що визначає цю ознаку психосоматичної компетентності як емоційно позитивну, негативну або байдужу. Аналіз емоційної насиченості кожного речення припускає експертну оцінку дослідника за наступною шкалою: «+1» – позитивна емоційна оцінка; «0» – нейтральне ставлення, відсутність вираженості яких-небудь

емоцій; «-1» – негативна емоційна оцінка. Кількісний показник підраховується для кожної ознаки психосоматичної компетентності окремо у вигляді загальної сумарної оцінки кожного варіанту завершення речень, що входять у неї. Всього таких показників 8, відповідно до кількості ознак психосоматичної компетентності. Така кількісна оцінка полегшує виявлення у досліджуваного дисгармонійної психосоматичні ознаки, яка виявляються у негативній валентності ставлення за шкалами методики. У результаті тестування визначаються ознаки психосоматичної компетентності, в яких переважають позитивні валентності ставлення, і області, в яких переважають ставлення, близькі до негативних або негативні.

Психометричну вибірку дослідження склали 527 осіб у віці від 17 до 50 років,

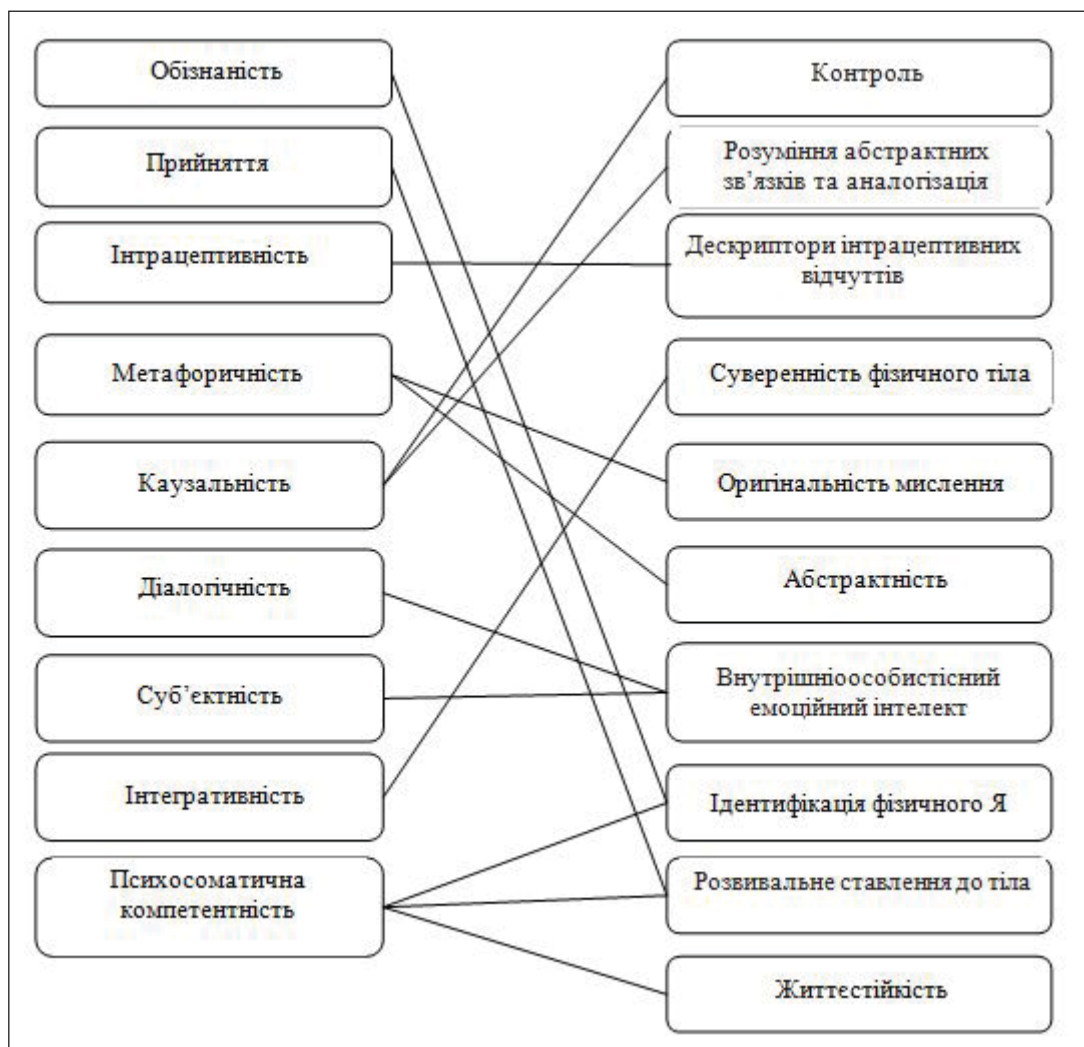

Рис. 1. Кореляційні зв'язки показників вербалізації тілесного Я та показників життєстійкості, ставлення до свого тіла, фізичної ідентичності, емоційного інтелекту, розуміння абстрактних зв'язків та аналогізації, креативності, суверенності психологічного простору, класифікація відчуттів

286 – жіночої статі та 241 – чоловічої. Обробка даних проводилася в пакеті SPSS Statistics 21.

Побудова нормативної шкали. В таблиці 2 представлені описові статистики методики «Вербалізація тілесного Я».

При розбивці на три інтервали граничні значення норми для показника обізнаності – 3–7 балів, для показника прийняття – 2–6 балів, для показника інтрацептивності – 3–7 балів, для метафоричності – 2–6 балів, для показника каузальності – 2–7 балів, для показника діалогічності – 2–6 балів, для показника суб'єктності – 2–6 балів, для показника інтегративності – 2–5 балів, для загального показника вербалізації тілесного Я – 22–48 балів.

Також про рівень вербалізації тілесного Я говорить суб'єктивно оцінювана самою людиною легкість або складність у формулюванні відповідей на незавершені речення методики. Як правило, людина з розвиненішим рівнем вербалізації та рефлексивності швидше і легше знаходить відповіді, що стосуються її індивідуальних тілесних особливостей. Людина ж, що не часто замислюється про себе і своє тіло, виконує завдання методики важко, записуючи кожне речення після деякого роздуму.

Конвергентна та дискримінативна валідність методики перевірялась шляхом визначення кореляційних зв'язків показників методики «Вербалізація тілесного Я» та методик діагностики ставлення до свого тіла О.Б. Станковської [10], «Хто Я?» М. Куна та Т. Макпартленда (у модифікації Т.В. Румянцевої) [6], життєстійкості С. Мадді (в адаптації Д. Леонтьєва) [2], опитувальника емоційного інтелекту Д.В. Люсіна [3], методики оцінки мислення «Складні аналогії» [4], тесту креативності Е. Торренса [7], діагностики суверенності психологічного простору С.К. Нартової-Бочавер [10], методики «Класифікація відчуттів» О.Ш. Тхостова [8] (конвергентна валідність), опитувальника психосоматичних установок [7] (дискримінативна валідність).

Встановлено статистично значущі зв'язки між показниками особистісної ідентичності за шкалою «Фізичне Я» методикою «Хто Я?» М. Куна та Т. Макпартленда та «обізнаності» (0,258, $p < 0,01$), контролю за методикою життєстійкості С. Мадді та розуміння абстрактних зв'язків за методикою «Складні аналогії» та «каузальності» (0,253 та 0,272, $p < 0,01$, відповідно). Розвивальне ставлення до тіла за методикою О.Б. Станковської має позитивний зв'язок із «прийняттям» (0,321, $p < 0,001$). «Інтрацептивність» як ознака психосоматичної компетентності виявляє статистично значущий зв'язок із

кількістю виборів дескрипторів інтрацептивних відчуттів за методикою «Класифікація відчуттів» О.Ш. Тхостова (0,342, $p < 0,001$). Суверенність фізичного тіла за методикою діагностики суверенності психологічного простору С.К. Нартової-Бочавер позитивно пов'язана із «інтегральністю» (0,243, $p < 0,01$). «Метафоричність» має позитивний зв'язок із оригінальністю та абстрактністю назви за тестом креативності Е. Торренса (0,245 та 0,311, $p < 0,01$ відповідно). «Діалогічність» та «суб'єктність» як ознаки психосоматичної компетентності виявляються пов'язаними із показником внутрішньоособистісного емоційного інтелекту (0,317 та 0,348, $p < 0,001$ відповідно).

За результатами кореляційного аналізу виявилось, що психосоматична компетентність у цілому передбачає високу життєстійкість, ідентифікацію свого фізичного Я та розвивальне ставлення до тіла (0,461, 0,344 та 0,487, $p < 0,001$ відповідно).

У таблиці 3 подано результати дискримінативної валідності методики незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я» та опитувальника психосоматичних установок.

Визначення дискримінативної валідності здійснювалося шляхом встановлення значущості зв'язків показників рівня вербалізації тілесного Я із показниками психосоматичних установок. З таблиці 3 видно, що представлені методики по-різному розкривають природу тілесного Я.

Ретестова надійність методики. Повторне тестування однієї і тієї ж вибірки (196 респондентів) було проведено з інтервалом у чотири тижні. Кореляція між результатами першого та другого тестування виявилася на рівні $r = 0,741$, що свідчить про достатньо високу ретестову надійність методики.

Висновки з проведеного дослідження.

У структурі запропонованої методики незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я» визначено наступні ознаки психосоматичної компетентності: обізнаність, прийняття інтрацептивності, метафоричність, каузальність, діалогічність, суб'єктність, інтегративність. Дана психодіагностична методика відповідає сучасним вимогам до психометричного обґрунтування особистісних методик. Стандартизація показала його високу тест-ретестову надійність та валідність. Методика може бути використана для психодіагностики системи здатностей когнітивного компоненту тілесного Я, що пов'язана із прийняттям свого тіла як складової цілісного організму та обумовлює саморегуляцію, засновану на досвіді застосування внутрішнього діалогу з тілесним Я особистості на різних етапах онтогенезу, починаючи з юнацького віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зинченко В.П. Психология телесности между душой и телом / В.П.Зинченко, Т.С. Леви. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА, 2005. – 731 с.
2. Леонтьев Д.А. Тест жизнестойкости / Д.А. Леонтьев, Е.И. Рассказова. – М. : Смысл, 2006. – 63 с.
3. Люсин Д.В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМИн // Д.В. Люсин / Психологическая диагностика. – 2006. – № 4. – С. 3–22.
4. Психологические тесты / Под ред. А.А. Карелина. – М. : Эксмо, 2007. – 416 с.
5. Сандомирский М.Е. Психосоматика и телесная психотерапия: Практическое руководство / М.Е. Сандомирский. – М. : Класс, 2005. – 592 с.
6. Тест Куна. Тест «Кто Я?» (М. Кун, Т. Макпартленд; модификация Т.В. Румянцевой) / Румянцева Т.В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре – СПб., 2006. С.82–103.
7. Туник Е.Е. Диагностика креативности. Тест Е. Торренса / Е.Е. Туник. – СПб.: ИМАТОН, 1998. – 171 с.
8. Тхостов А.Ш. Психология телесности / А.Ш. Тхостов. – М. : Смысл, 2002. – 287 с.
9. Уляева Л.Г. Самореализация личности спортсмена как субъекта двигательной активности : монография / Л.Г. Уляева, Г.Г. Уляева, Б.Б. Раднагуруев; под общ. ред. Л.Г. Уляевой. – М. : Издатель Мархотин П. Ю., 2014. – 144 с.
10. Хомуленко Т.Б. Психосоматика: культурно-історичний підхід: Навч.-метод. посіб. / Т.Б. Хомуленко, І.О. Філенко, К.І. Фоменко, О.С. Шукалова, М.В. Коваленко. – Х. «Диса плюс», 2015. – 264 с.
11. Хомуленко Т.Б. Психосоматичний підхід у проблематиці психології розвитку: теоретичні та практичні аспекти. / Т.Б. Хомуленко, Я.О. Василенко, М.В. Коваленко. // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія, Вип. 49. – Х. : ХНПУ, 2014. – С. 176–192.

УДК 378.091:159.955-026.15:339.138-051

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ МАРКЕТОЛОГІВКучинова Н.М., аспірант
кафедри психології*Запорізький національний університет,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарної
та фундаментальної підготовки
Західнодонбаський інститут Міжрегіональної
Академії управління персоналом*

У статті презентовано модель розвитку креативної складової професійного мислення майбутніх маркетологів. Визначено поняття професійного мислення маркетолога. Представлено компоненти креативної складової професійного мислення фахівців з маркетингу. Висвітлено психолого-педагогічні умови створення креативного середовища у підготовці майбутніх маркетологів. Розкрито основні аспекти програми розвитку креативної складової професійного мислення студентів-маркетологів.

Ключові слова: професійне мислення, маркетолог, креативна складова професійного мислення маркетолога, креативне середовище.

В статье представлена модель развития креативной составляющей профессионального мышления будущих маркетологов. Определено понятие профессионального мышления маркетолога. Представлены компоненты креативной составляющей профессионального мышления специалистов по маркетингу. Освещены психолого-педагогические условия создания креативной среды в подготовке будущих маркетологов. Раскрыты основные аспекты программы программы креативной составляющей профессионального мышления студентов-маркетологов.

Ключевые слова: профессиональное мышление, маркетолог, креативная составляющая профессионального мышления маркетолога, креативная среда.

Kuchynova N.M. DEVELOPMENT MODEL OF CREATIVE COMPONENT OF FUTURE MARKETING SPECIALISTS' PROFESSIONAL THINKING

The model of creative component of future marketing specialists' professional thinking has been presented in the article. The notion of marketing specialist's professional thinking has been defined. The components of creative activity of future marketing specialists' thinking are presented. The article highlights psycho-pedagogical modalities for the establishment of creative environment in the training of future specialists in marketing. The basic aspects of the development program of creative component of marketing students' professional thinking have been disclosed.

Key words: professional thinking, marketing specialist, creative component of marketing specialist's professional thinking, creative environment.